

דרשונני וזחיו

גיליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

להורות תורת רבותני

היאמונים בעלי המחשבה

גיליון מס' 1

פרשת נשא - חג השבועות

משבול ראשון

דבר המערכת

יש המקפידים ובשער הספר אותיות ד' נוכחם יאירו...

אמנם פתיחה מעין זו נהוגה בדרך כלל רק בפתח השער של ספרים עבי כרס ומרובי דפים, ולא בפתח דבר המערכת של גיליונות ועלונים, אבל אכן אין גיליון זה כשאר גיליונות אשר מתבדרים בבי מדרשא, אין מטרתו של גיליון זה להיות תעסוקה טובה לאותם רגעים שבין מנחה לקבלת שבת או לדקות הפנויות של מכירת העליות, למטרה זו ישנם גיליונות למכבד בכל בית מדרש וכל קהילה.

גיליון זה נועד להיות במה לנושאים התופסים את ראשם של אלו שעליהם אמר רשב"י "ראיתי בני עליה והם מועטים", לאותם יראי השם וחושבי שמו אשר תרים ומחפשים את הפנימיות שבכל עניין ואת הנשמה שבכל דבר מיועד גיליון זה אשר כל כולו מוקדש להתעמקות בסוגיות היסודיות בתורת המחשבה, להשקות את הגן - ולהכניס את אור הדעת בכל מעשינו ועבודתנו, וכדברי רבינו בחיי בחובות הלבבות "כשיתפלל המתפלל בלשונו ולבו טרוד, תהיה תפילתו גוף בלא רוח וקליפה בלא לב" (ומכאן מקור הביטוי תפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה), ולא רק התפילה אלא לכל המצוות אשר טעם אחר יש בהן כשהן באות עם הידע המספק על מקור המצווה טעמיה וסודותיה,

אכן נכונים דברים אלו לא רק למצוות המעשיות כתפילה ותפילין וכד' אלא גם ואולי עוד יותר בהגיענו לענייני שורשי האמונה ויסודות המחשבה אשר בידיעת האדם בבהירות את כל יסודות האמונה, ויכל לחיות בפועל בכל זמן ועת עם השש מצוות תמידיות אשר הם יסודות תורת ד', ואיך יוכל האדם לזכור ולקיים מצוות יחוד השם אם כלל אינו יודע מה פירוש יחוד השם ובמה שונה מצוות יחוד ד' ממצוות אמונה בד', ואף גם זאת בפרשת השבוע נכון דבר זה, שיש שבאים לקריאת התורה ובלבדם סיפור פרשת השבוע כפי שסופר בכתה א' והיות שאין בידי בעל הקורא לחדש להם דבר נמצאים הם מעבירים זמן מרוםם זה בשיחה בטילה ח"ו על דא ועל הא, אך שונה הדבר בתכלית אצל ההוגים - המעמיקים בתורת ד' שכל זמן שממששים בה מוצאים בה טעם חדש.

וכנגד שלושה עניינים הללו דיברנו, ונדברנו להוציא גיליון זה אשר הוא קנקן חדש מלא ישן, ואינו אלא כדולה ומשקה מתורת רבותני הראשונים ומתורת רבותני בעלי המחשבה, ללבן היטב ולהעמיק חקור בשלושה עניינים אלו העומדים ברומו של עולם, בראשונה יבוא מדור מחשבת יסוד שבו יתבאר הדק היטב יסודות המחשבה לפי שיטות רבותני הראשונים, ושניים ישאו וינשאו מאמרים שבועיים מאוצרם המנוצר של רבותני על פרשת השבוע ועניינא דיומא, ואחרי מדורים אלו יבוא מדור מחשבת מצווה שבו נאיר באור יקרות - אור תורתם של רבותני הראשונים את מצוות ד' שורשיהם וטעמיהם,

ואחרון אחרון חביב מדור עקבות המחשבה שבו יסופרו תולדות התפחות והשתלשלות תורת המחשבה מתקופת הגאונים ועד ימי האחרונים, ותולדותיהם של צדיקים - אלו מעשיהם הטובים סדר כתיבת ספרי המחשבה על ידי רבותני מאורינו והדרך הארוכה שעשו עד שנתקבלו בכל תפוצות ישראל.

ונסיים בתפילתו של רבי נחוניא בן הקנה "...שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם, די ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך"

כתוב העלון:

2

מחשבת יסוד

יסודות המחשבה
במשנת רבותני
הראשונים

4

מחשבת
הפרשה

מאוצרם של
רבותני בעלי
המחשבה
בעניינא דיומא

6

מחשבת
מצווה

להאיר לבבות
בעומק ופנימיות
טעמי המצוות

8

עקבות
המחשבה

לחקר תולדות
תורת המחשבה

מבוא לתורת המחשבה

א.

פרק זה ימשש בע"ה מבוא לסידרה של מאמרים שיזפיעו בס"ד מעל גליון זה, ומטרתם להאיר את יסודי ועיקרי האמונה הטהורה. בידור וליבון עניני יסודות האמונה והמחשבה הוא מהעניינים החשובים ביותר, הן מצד הצורך והן מצד הכרח, בהיותם עוסקים במהות האדם ועבודתו את ה', ובירורם בסה"ק קודם לבידור דרכי העבודה עצמה, וכמאמר דוד המלך לשלמה בנו בצוואתו אותו קודם הסתלקותו (והיא כה, ט), "דע את אלהי אביך ועבדה בלב שלם ובנפש חפצה", מעיקרא דע ולבתר ועבדהו", וכמו שכתב בעל העיקרה בזה (שער סה), "כי המוסף דעת יוסף אומץ ותשווקה בעבודה שבלב ובנפש".

בקרב קהל עובדי ה' אנו מוצאים כאלו שכל מוגמתם רק בעסק הגולה וההלכה, ואינם חשים צורך להעמיק במה שנמסר להם על ידי הוריהם ורביהם. סמוכים הם על שולחן גדולים, וטוב להם במה שקיבלו. מאמר זה אינו מיועד לציבור יקר זה, ואין חפצנו לעורר דיון במקום שאין צורך לזה.

מוגמתו היא לפנות אל מבקשי ההעמקה, המוצאים בתכונת נפשם צורך לייסד ולברר את קבלתם הנאמנה. דברי החזון איש בתחילת מאמר אמונה ובטחון נכונים הם גם לתאר מצבו הנפשי של אברך זה, וזה לשונו בשינוי מעט:

כי עולמו הרוחני נדמה לפניו כחידה סתומה, כמוסה ונפלאה, והחידה הזאת מלפפת את לבבו ומחווה, והוא כמתעלף, לא נשאר בו רוח חיים, בלתי אל החידה כל מעיני ומגמתו, ודעת פתרונה כלתה נפשו, ונבחר לו לבוא באש ובמים בשבילה, כי טה לו ולחיים, אם החיים הרוחניים האלו נעלמים ממנו תכלית ההעלם...

למעמיקים אלו אנו פונים, אנשי בשורה אנו, מבשרים טוב, ואין טוב אלא תורה, כי עין בעין ידאו שהקבלה שבידינו לא רק שיש לה על מה לסמוך אלא שאי אפשר אחרת, ואפילו כל הרוחות שבעולם, רוחות רעות ורוחות שטות, אינן יכולות לעקור אותה או להזיזה מטקומה.

ב.

יסודות המחשבה ועיקרי האמונה נתבררו ברובם לאורך תקופה של קרוב לשבע מאות שנה, והיינו מתקופת ר' סעדיה גאון שנולד בשנת ד' אלפים תר"ב (ועל אף שהיו שקדמו לו בבירור עניינים אלו), עד לאמצע תקופת האחרונים, שנות הש"נ שאז נכתבו החיבורים של דרשות יפה עינים למהר"ש יפה וצפנת פענח של המהר"ט ודומיהם. בתקופה זו נכתבו חיבורים רבים הדנים בכללי האמונה, שהביאו לעתים גם להתלקחות פולמוסים רבים, חלקם חריפים ביותר, שנדבשו על חלק מהמסקנות שהגיעו אליהם חכמים שונים.

הדעה המונית היא שהרמב"ם והחובת הלבבות ועוד ראשונים מחייבים ומבקשים להשיג מציאות ה' ואחרותו והשגחתו באמצעות השכל האנושי, בעוד שרבים מהראשונים וגדולי האחרונים והמקובלים חלקו עליהם וחייבו אמונה תמימה הנשענת על הקבלה, ואסרו לעסוק בחקירה ודרישה בשכל, וגדולי החסידות הכריעו כדעתם ונמנעו מלהציץ בספרי החקירה, גם אם החזיקו מקדושתו והצדיקו את כתיבתו כצורך שעה.

אולם האמת רחוקה מהשקפה המונית זו. גם הרמב"ם וגם גדולי החסידות אסרו את העיסוק במעשה בראשית ומעשה מרכבה וסודות התורה על מי שאינו ראוי להם. גם הרמב"ם יסד שתכלית הידיעה היא בדרך השלילה ואי אפשר להשיג את הבורא באמצעות השכל, ואי אפשר להגיע באמצעות השכל לאמונה שלמה בכל א' עיקרי האמונה, ובהכרח צריך בכמה מהם להשען על המסורת. וגם הבעש"ט וגדולי תלמידיו חייבו לחקור ככל שיד שכל האדם מוגעת. הבעש"ט ותלמידיו ורוב גדולי החסידות לא נמנעו בעצמם ולא מנעו את גדולי תלמידיהם מלעסוק במורה נבוכים וספרי החקירה של רבותינו הראשונים, ליהנות מאורם ולהתבשרם מטובם, ולא מנעום אלא ממי שהרמב"ם עצמו מנע גם כן מלעמוד על סודותיו.

הן אמת שיש מגדולי ישראל שהחזיקו במעלת האמונה על פי הקבלה המסורה בידיו מאבותינו, בלי הוכחות שכליות וכלי הבנה שכלית והתיישבות הדברים בשכל בכלל, כדרך הנכונה והראויה לכל, ולא רק למתחילים בעבודת ה'. ולדעתם גם מי שחכם ושלם בדעתו ומושיכלו אין לו לעסוק בשום אופן באמונה בדרך ההבנה השכלית וצריך למשוך ידו לגמרי מספר מורה נבוכים. אמנם יש מהם שכתבו כן רק לפי שמתוך דעתם ושיטתם המחודשת בפילוסופיה הגיעו למסקנא שבאמצעות השכל אי אפשר להוכיח דבר (וכן החי אדם כלא א סה,

נמצא רק בדפ"ר וילנא תק"ע, והחזיק בדעה זו בעל ספר הברית). ויש טרם שיתכן שלא אמרו את דבריהם כדרך הנכונה לכל, אלא רק לאנשים שלפי טבעם ומידתם עלולים הם לשקוע במצולות החקירות ולתעות מדרך המלך.

אולם כאמור, ספרי החסידות הראשונים, הבעש"ט הק' ותלמידיו הקדושים, לא הרחיקו את החקירה, אלא שללו את העסק בחקירה בלבד. לדעת הרמב"ם והבעש"ט צריך האדם להאמין מחמת שהולך בדרכי אבותיו הקדמונים, ועל כך להוסיף חקירה ודרישה בשכלו וכפי ערך דעתו. וכן איתא בכתר שם טוב (אות רז) ולקוטים יקרים (אות קצ"ט):

טעם למה אנו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו. כי יש שני סוגי בני אדם המאמינים בה' יתברך, א' שמאמין בהקבה"ה מחמת שהולך בדרכי אבותיו הקדמונים

ועם כל זה אמונתו חזקה, והב' הוא מי שבא על האמת הדת מחמת החקירה. והחילוק ביניהם הוא, שהסוג הא' יש לו מעלה שאי אפשר לפתות אותו, אף אם יאמרו לו כמה חקירות הסותרות ה', כי אמונתו חזקה מצד קבלת אבותיו, ועוד, שלא חקר מעולם. אבל יש לו חסרון, שהאמונה אצלו הוא רק מצות אנשים מלומדה, בלי טעם ושכל. אבל הב' יש לו מעלה, שמחמת שהכיר הבורא יתברך מחמת גדול חקירתו, הוא חזק באמונה שלימה ובאהבה גמורה, אבל גם כן יש לו חסרון, שבקל יכולים לפתותו, ואם יביאו לו ראיות הסותרות חקירותיו,

יתפתה ה'. אבל מי ששני המדות בידו, אין למעלה ממנו, והיינו שסוּכך על אבותיו הקדמונים בחוק, וגם כן באה לו על ידי שחקר בעצמו, זו היא אמונה שלימה וטובה. ולזה אנו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו. גם יש לפרש בזה הכתוב (תהלים לד, ט) 'טעמו וראו כי טוב ה', רצה לומר, טעמו [מעצמם להרגיש הטעם והיין] מחמת החקירה, וראו, לשון ראיות [מה שאתם רואים מאחריים] הנהגה כמו שהנהיגו אבותינו.

וכן איתא בשם הבעש"ט שזו דרכם המשובחת של האבות הקדושים, שעם האמונה שקיבלו במסורת הוסיפו וחקרו בדעתם. וז"ל (לקוטים יקרים אות קצ"ט, אור תורה רטזי תהלים אות רנה):

הנה ידוע שהאבות הם חסד גבורה תפארת, שאברהם היה מדתו חסד, שהיה גומל חסד ואוהב את הבריות ומקרבן לאמונת ה' יתברך ולעבודתו, כי מדת חסד הוא אהבה כידוע, ומתוך שהיה דבוק במדה זאת מאוד, הכיר והשיג את בוראו, שיש מנהיג ואלוהי בעולם. והנה יצחק הגם שקיבל ולמד מאברהם אביו שיש אלוהי בעולם, עם כל זה רצה לידע להשיג מעצמו ידיעת הבורא, כמו שאמר הכתוב (דברי הימים א' כה, ט) 'דע את אלהי אביך, ולא שיהיה אצלו בקבלה לבד, מצות אנשים מלומדה, ולכן התדבק את עצמו במדת היראה, ומכח זהירותו הכיר והשיג ה' יתברך בעצמו, לבד ממה שהיה לו בקבלה מאביו. והנה יעקב ראה בעין השכל שמן ההכרח שיש בהנהגת העולם מדה הממוצעת והמכריע

בין חסד וגבורה, שאילו לא כן לא היה העולם מתקיים אם היה נוטה לאחד משני קצוות הנ"ל, לכן התדבק במדת התפארת, שהוא רחמים המכריע בין חסד וגבורה, ומתוך זאת המדה הכיר והשיג יותר מאבותיו, [והוא] שהוא בחיר שבאבות (בראשית רבה ע, א) כי בזה מתנהג העולם במידות, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (שם יב, טו) ראה שאין העולם מתקיים בדיון ושיחק עמו מדת הרחמים וכו'.

ועוד הובא בספר קרבן העני (פרשת בחקותי) בשם הבעש"ט:

פירש הבעל שם טוב דלכך אנו אומרים אלהי אברהם ואלהי יצחק ואלהי יעקב, ואין אנו אומרים אלהי אברהם יצחק ויעקב, להורות שאל יסמוך האדם על חקירתו ועבודת אברהם אביו, וכן יצחק ויעקב לא סמכו עצמם על חקירתו ועבודת אברהם אביו, רק חקרו בעצמם אחרות הבורא ועבודתו, לכן אנו אומרים אלהי בכל אחד ואחד.

עוד ביאר הבעש"ט ברוח קדשו, שאף שתכלית ההשגה היא לדעת שאינו יודע, וכמו שיבאר בסמוך, מכל מקום מי שמניח מחמת כך את החקירה כולה, ואומר שכיון שבלאו הכי לא יוכל להשיג, הרי הוא פתי. אלא צריך לעסוק בחקירה, ורק אחר שחקר ודרש כיד שכלו יגיע להשגה שאינו יודע. וכן הביא בדגל מחנה אפרים (לך דה ולא יקרא):

אמר אא"ז נ"ע זללה"ה על גמרא (ירושלמי תננה פ"א ה"ז) 'הלואי אותי עזבו ותורת שמרד, כי יש שני סוגי אנשים,

אחד מיישב בדעתו מאחר ששמעתי שהקב"ה כביכול הוא אין סוף למה לי החקירה בו ומאמין בזה בלי דרישות וחקירות ואין זה הדרך ישכון אור, אבל יש סוג שני שאינו מאמין בזה כי אם בדרישות וחקירות היינו על ידי לימוד תורה כמו שאמר דוד המלך ע"ה (דברי הימים א' כה, ט) 'דע את אלהי אביך ועבדהו, מתחילה דע' ואחר כך 'עבדהו, ואחר שלומד תורה ומעיין בה שמכיר על ידי התורה גדולת הבורא ברוך הוא וברוך שמו שהוא אין סוף ואז עוזב מלחקור ולדרוש ולהתבונן בענין אלוקות כלל מחמת יראת הרוממות של אין סוף יתברך ויתעלה שהשיג שהוא אין סוף, ובאחר דאין סוף מאן יכול וכו', והוא מאמרם ז"ל 'הלואי אותי עזבו היינו שיעזבו מלהתבונן בענין אלוקות ותורת שמרד היינו על ידי לימוד תורה מתחילה משיג קצת גדולת הבורא ברוך הוא ואז מחמת יראת הרוממות יעזבו מלחקור עוד, אבל לא שיאמין יתיך ומיד, כי על זה נאמר (משלי יד, טו) 'פתי יאמין וגו' וכו'. כמו שכתוב בשם אא"ז נ"ע זללה"ה שיחקור את הבורא ברוך הוא ומשם יבין מקום האסור לחקור ומקום המותר.

היוצא לנו מכל האמור לעיל, שבחודאי הבעש"ט הק' ותלמידיו הקדושים לא הרחיקו את החקירה, אלא שללו את העסק בחקירה בלבד בלי האמונה במסורת אבות, וכמובא לעיל בכתר שם טוב "מי ששני המידות בידו אין למעלה הימנו".

אבל מי ששני המדות בידו, אין למעלה ממנו, והיינו שסוּכך על אבותיו הקדמונים בחזק, וגם כן באה לו על ידי שחקר בעצמו, זו היא אמונה שלימה וטובה. ולזה אנו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו

יחזן שם ישראל, כאיש אחד בלב אחד

ההכרח באחדות כדי לקבל את התורה, ובעיקר, איך קרה ה"נס" ההיסטורי הזה שלא מצאנו דוגמתו בשום תקופה אחרת?

כמה סברות נאמרו בספרי המחשבה והחסידות בהסברת הקשר של אחדות למתן תורה, כל אחת מהן זקוקה ליריעה נפרדת. כאן נתמקד בטעם פשוט שהוא "טכני" בעיקרו ולפי המשמעות במדרשים. טעם זה בנוי על שני יסודות מוצקים:

(א) בלי הקדמת נעשה לנשמע לא היו ישראל מקבלים את התורה כלל! הקדמת נעשה לנשמע הוא הרבה יותר ממדריגה גבוהה והתדמות למלאכים כפי שמקובל לחשוב.

(ב) בלי האחדות הנפלאה שהיה ערב מתן תורה לא היו ישראל מגיעים לידי הקדמת נעשה לנשמע.

נמצא, אם נחבר אחד ועוד אחד נגיע למסקנא שהאחדות הגדולה החד פעמית של "יחזן" יצרה בפשיטות את קבלת התורה ואילו אחת זאת לא היינו מגיעים לידי כך.

ביאור:

בלי הקדמת נעשה לנשמע לא היינו מקבלים כלל את התורה. חז"ל מספרים לנו שהקב"ה סיבב בין האומות והציע להם את התורה, וכל אומה שאלה מה כתיב בה בתורה כדי לבדוק אם יוכלו לקיימה, והקב"ה הזכיר לכל אומה את המצוה שהכי קשה לה לקיימה, והיא מהוה נקודת תורפה שלהם. כך שאם יוכלו לקבל מצוה זאת מובטח להם שיקיימו שאר המצוות. אולם הם לא יכלו לקבל על עצמם המצוה שהציעה ה' כך שלא קיבלו את התורה. **אם ישראל היו שואלים מה כתיב בה לא בטוח כלל שהיינו מקבלים את התורה.** גם לנו יש מצוות שמאוד קשה לנו להתחייב עליהם ולקיימם, קחו לדוגמא את המצוה של "לא יהיה כקורה וכעדתו" שלפי פוסקים רבים הכוונה לאיסור מחלוקת. האם נוכל לדמיין את עם ישראל בלי מחלוקת? האם היתה תקופה אחת בהיסטוריה עמנו בלי מחלוקת ומריבות? אבל הנס היה שלא שאלו מה כתיב בה אלא קיבלו על עצמם לקיים את התורה בלי שאלות. (שהוה)

הפירוש הנכון של הקדישו נעשה לנשמע ראה רש"י שם ומפרשים) וממילא לא הגיעו לידי פירוט מצוות כפי שקרה עם אומות אחרות.

בלי אחדות מיוחדת במינה ועוצמתית לא היה שייך שכל ישראל יסכימו לדעה אחת ויענו את התשובה של נעשה ונשמע. הרי גם בהחלטות פשוטות והגיוניות תמיד

נמצא דעות חלוקות ומנוגדות בתכלית, מה גם שהקדמת נעשה לנשמע לא היתה החלטה פשוטה כל עיקר וגם נוגדת לכאורה את דעת הבעלי בתים וכמעט של המין והצדוקי (שבת פח. כתובת קיב.) עמא פיזיא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו... איזה פזיזות גדולה לחתום על חוזה מבלי לקרוא כלל מה שכתוב בה? (רבא אמנם ענה לו תשובה עמוקה וכפי שרש"י וראשונים נוספים מסבירים שם אבל עדיין אין כאן החלטה פשוטה כלל ועיקר)

הרי הלכה פסוקה בשולחן ערוך (ח"ט הלכות דינין סימן ז' סעיף ח'):

"שני ת"ח השונאים זה את זה, אסורים לישב בדין יחד, שמפני השנאה שביניהם דעת כל אחד מהם לסתור דברי חבירו". ואפילו אם הוא באמת מסכים איתו. ולכן ברור שאם היו שונאים באותו מעמד הרי שכששומעים את השונא אומר נעשה ונשמע צועקים מיד נשמע ונעשה....

רק מתוך האחדות הגדולה נוצר מצב שכולם בלי יוצא מן הכלל מסכימים לדעה אחת. מקדימים נעשה לנשמע וע"י כך מקבלים את התורה. ע"כ החישוב הפשוט והטכני.

ואיך קרה הנס הגדול הזה?

שאלה זאת מתעצמת עד כדי פרדוס: מצד אחד מלמדים אותנו כל הספרים שכלל שאנשים יותר רוחניים שייכת יותר אחדות ביניהם, והפירוד היא שייכת בעיקר מצד הגופות והגשמיות ולא מצד הנשמות שמתאחדים יותר בקלות ובכלל מצד הנשיות והתאוות הגשמיות כל יחיד מושך לאינטרסים שלו.

"...כשרוצין רק מה שהוא רצון ה' יתברך אז ממילא כולם כאיש אחד בלב אחד כיון שאין להם רק רצון אחד מה שאין כן כשיש גניעה לעניני העולם אז דעת ורצון כל אחד משונה מחבירו (ובי צדוק הכהן זצ"ל, בפרי צדיק שביעות)

כל מצד הנפש, כל הנפשות יש להם שורש אחד וכמו מלאכי השרת שאין בהם קנאה ושנאה ותחרות שכל אלה מכוחות הגוף שהגופות מחולקים. (שפת אמת בהר"ד)

אבל מצד שני ככל שציבור יותר רוחני והכם שייך יותר חילוקי דעות וכפי שהמהר"ל, בבאר הגולה, מאריך

לכא שהוויכוחים והמריבות בעם ישראל אינם באים מכה חסרון אלא באים מצד מעלה כי ככל שמתרבה הדעת מתרבים הדעות, ואין דיעותיהם שוות. הגע עצמך, באיזה ציבור יש יותר חלוקי דעות בציבור הרופאים או בציבור השרברים? ולא עוד אלא שכלל שמתגברת הרוחניות מתרבים יותר הכוונות לשם שמים המחאות ומלחמות קודש... יוצא לנו כאן כמין "ממה נפשך" מצד גשמיות אין אחדות אך מצד רוחניות גם אין אחדות... ומתעצמת הפליאה על הדרגא הגבוהה של האחדות שהגיעו אליה במתן תורה.

אם אמנם הגיעו ישראל לדרגה רוחנית גבוהה לאחר כל הזיכר במצרים וההכנות למתן תורה וממילא לא היה פירוד מצד המשיכה לגשמיות, אבל איך ניצלו מהפירוד הרוחני?

בתור תשובה אנו מוצאים בספרי מחשבה וספרי חסידות שני מהלכים הנראים כסותרים זא"ז אבל בעצם משלימים זא"ז.

א. החשק הגדול והערגה להגיע למטרה אחידה, לקבלת התורה, ביטלה את חילוקי הדעות של איך להגיע לכך. **והכלל, ככל שגובר החשק הכללי להגיע למטרה כך מתמעטים חילוקי הדעות בפרטים ובדרכים איך להגיע לכך** שזהו נושא כל המחלוקות בד"כ. יש להמחיש הענין ע"י המשל הידוע מהבעש"ט זצוק"ל על בוני פלטיין המלך שאף שחלוקים בדיעותיהם בפרטים ואיך לבנותו אבל ס"ס כולם מאוחדים בדעה לעשות מה שיותר נחת רוה למלך...

ובלשונו של עבודת ישראל (שלח):

"...הרשעים כל אחד מתנשא בלבו אני אמלך ולכן הם בעלמא דפרודא... כמו שנראה בחוש כי לא יכלו לשבת יחדיו ולהם נאה הפיזור. מה שאין כן הצדיקים, הגם שכל אחד עובד בוראו בסגנון אחר, מכל מקום כולם מכוונים לדבר אחד לאביהם שבשמים והם מתקבצים ומתאספים אחד לאחד כאיש אחד בלב אחד."

ב. גישה נוספת, ביטול הדעת לה חוסך את כל נושא הוויכוחים ונושא "אין דעותיהם שוות" מאחר ואין כאן דעה פרטית של כל אחד ואחד. בשעת מתן תורה וההכנה לכך הגיעו ישראל לדרגה של ביטול שלם לה ולכן הסכימו כולם לדעה אחת.

וכך מסכם "השם משמואל" (בהירות: הפירוד-) מצד הגשמיות ועכירת החומר שכל חומר מושך לגרמי, (וגם) בשכל, מצד שאין דעתן של בני אדם שוות, ולרגלי זיכרון הגופים וביטול השכל להש"ת להיות נמשך לגמרי אחר דעת התורה מתאחדים ישראל ונעשים כאיש אחד. וע"כ במעמד הר סיני שפסקה זוהמת הגופים, (וגם) בטלו את שכלם להש"ת ואמרו נעשה ונשמע... נעשו ישראל כאיש אחד בלב אחד. (פרשת משפטים)

ובלשונו של המהר"ל: "...כי אין לישראל בעצמם שום מציאות ושום הויה רק בו יתברך. ולא תאמר אף אם

הם חלק ה', מכל מקום הם בריאה לעצמם... כי עצמם אל השם יתברך. ...שזהו ענין ק ד י מ ת "נ ע ש ה" ל "נ ש מ ע"

שואמרו ישראל, כי אין ישראל נמשכים לרצונם כלל... (נצח ישראל יג')

ומעתה נבין עוד, שלא רק שהאחדות הביאה את ה'נעשה ונשמע' וכדלעיל, אלא שה'נעשה ונשמע' דהיינו הביטול לחלוטין לרצון ה' וההתעלות שבא על ידה הביאו גם הם את האחדות הגדולה, וחזרו חלילה.

ובלשונו של רבי צדוק הכהן (פרי צדיק, שביעות)... כי הלא אנו רואים שיש להם חילוקי דעות ופירוד לבבות. אלא... בזמן שמופיע הארת היוצר כל בלבבות ישראל אזי באמת נתייחד לבייהו כחדא... וביחוד בחג הזה שהוא זמן מתן תורה וכמו שנאמר ויחן שם ישראל...

נתקדם עוד צעד:

בשעת מתן תורה הראו בעליל שבשורשם של נשמות ישראל מושרש כח האחדות אם מצד המטרה הקדושה המשותפת של עבודת ה', אם כשמתבטלים כליל לה' וכ"ל וממילא ברור שמי כעמך ישראל שבשורשם קדושים הם ורואים לקבל את כל התורה רק שכוונת הגלות משבשת הדעות או כפי שהמהר"ל כתב שמרוב חכמה מתרבים הדעות וזה מעלתם של ישראל ולא חסרונם.

כתבנו שישראל לא שאלו שאלות ולכן קיבלו את התורה, אבל בספרי מחשבה ובפרט המהר"ל מבארים שבאמת ה' לא סיבב בין האומות ושאל, כי לא מצאנו שם נביאים שתקשרו עם ה' אלא משל הוא למה שה' בדק בשורשו של כל אומה ותכונותיהם אם מסוגלים הם לקבל. וא"כ מה הועילו ישראל שהם לא שאלו? אולם הם הדגימו אז את כח האחדות החבי בהם. **הרי לנו מהלך נוסף המסביר איך שהאחדות במתן תורה עזרה לקבלת התורה.**

ונסיים בלשונו של שם משמואל (פנחס תרע"ג)

"...הנה עיקר זה ה' בהר סיני... כאיש אחד היינו כל ישראל חברים... ואף שלא נשארנו במעלה זו, ששאר כל החניות היו בתרעומות ובמחלוקות, מ"מ עדיין נשאר רושם בלב ישראל טמון בכח וצריך להוציאו אל הפועל." אליהו הנביא, מבשר הגאולה, **יוציאה לפועל ויעשה שלום בעם ישראל ובכל העולם בב"א.**

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בענייני דיומא

טעמא דקרא

א.

"ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף עניינם כפי כחו, ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו ולא יהרום לעלות אל ה' פן יפרוץ בו, ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול..." (משנה תורה הלכות מעילה פ"ק ח הלכה ה) במילים אלו בחר הנשר הגדול רבינו הרמב"ם לסיים את הלכות מעילה ואת ספר עבודה שב"ד החזקה, מילים אלו מביעות מחד גיסא את החובה להתבונן בטעמי המצוות לרדת לשורשיהם ולידע סוף עניינם, ומאידך מזהירות את המעיין שלא יהיה לבו גם ולא יזלזל במצווה שלא מצא טעמה ולא השיג בדעתו את סוד עניינה.

במילים זוהרות ומוזהרות אלו של רבינו הגדול נכון גם לפתוח את הפרק הראשון של מדור זה, אשר כשמו כן הוא - מדור שעניינו לבאר את מחשבת המצוות ולהאיר את ענייניו להבין טעמיהם, ובמיוחד במצוות שאדם דש בעקביו להבין כי לא דבר ריק הוא, וכדאיתא (עירובין נד) "אמר רבי חייא בא אבא אמר רבי יוחנן מאי דכתיב נוצר תאנה יאכל פריה - למה נמשלו דברי תורה כתאנה מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם".

הנה עניין דרישת טעמי המצוות והאם גם לחוקים יש טעם וכ' סוגיא ארוכה מאריך מידה ורחבה מני ים היא, ובפרק מבוא זה נבאר בקצרה את השיטות השונות ואת עיקרי הדעות שבסוגיא זו.

ב.

הנה בראשונה ראוי להביא את שיטת הרמב"ם ואתו עמו רוב הראשונים והאחרונים (וכפי שיובא לקמן בפירוט), והיא שכל המצוות יש להם טעם, וכדחזינן שבספרו מורה נבוכים חלק ג מונה הוא את המצוות ומביא את טעמיהם ושם הוא גם מחלק את כל המצוות לארבעה עשר חלקים לפי טעמיהם, חלק אחד המצוות

שטעמם ומטרתם היא להתרחק מעבודה זרה חלק אחר המצוות שמטרתם למנוע גזל ועושה וכ', וכן הוא אומר בפירושו שם בפרק כ"ז "שכל מצוה ואזהרה מהם נמשכת אחר החכמה והמכוון בה - תכלית אחת והשמצוות כולם יש להם סיבה ומפני התועלת צווה בהם. והיות לכולם עילה אלא שאנחנו נסכול עילת קצתם ולא נדע אפני החכמה בהם - הוא דעתנו כולנו ההמון והסגולות. וכתובי התורה מבוארים בזה "חוקים ומשפטים צדיקים". "משפטי ד' אמת צדקו יחדיו", היינו שכל המצוות יש להם טעם וסיבה ומה שאנו לא יודעים טעם אין זה אלא מחמת קוצר שכלנו.

וממשיך הרמב"ם ואומר שאפילו המצוות שנקראים חוקים גם יש להם טעם, וכלשונו שם "ואלו שנקראים חוקים כשעטנו ובשר בחלב ושעיר המשתלה אשר כתבו עליהם החכמים ז"ל ואמרו דברים שחקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהם והשטן מקטרג עליהן ואומות העולם משיבים עליהן - לא יאמין המון החכמים שהם עניינים שאין להם סיבה כלל ולא בוקש להם תכלית - כי זה יביא לפעולות הבל, אבל יאמין המון החכמים שיש להם עילה - רצוני לומר תכלית מועילה על כל פנים אלא שנעלמה ממנו אם לקיצור דעותינו או לחסרון חכמתנו.

ועל הקושיא שעולה מאלה שאם אכן לכל המצוות יש טעם מה ההבדל בין שאר המצוות ל'חוקים' מסיים הרמב"ם ומבאר - "אלו אשר תועלתם מבוארת אצל ההמון יקראו 'משפטים' ואלו שאין תועלתם מבוארת אצל ההמון יקראו 'חוקים' ויאמרו תמיד "כי לא דבר ריק הוא" ואם ריק הוא - מכס - רצוני לומר שאין נתינת אלו המצוות דבר ריק שאין תכלית מועילה לו ואם יראה לכם בדבר מן המצוות שענינו כן - חסרון הוא מהשגתכם". והיינו שההבדל בין חוקים למשפטים הוא רק שלמשפטים יש טעם והסבר גם להמון בעוד שהחוקים אין להם ביאור בעיני המון העם אבל החכמים משיגים הטעם כל אחד לפום דרגא דיליה.

וכן דעת האבן עזרא ז"ל (דברים פרק ד פסוק ה) "והטעם כי עיקר כל המצוות יבינם המשכיל וידע למה נתנו" והיינו כדברי הרמב"ם ממש שהמשכילים והחכמים יכולים להבין טעם כל המצוות.

וגם הרמב"ן הלך בדרך זו וסבר שכל המצוות יש להם טעם וז"ל "זה העניין שכתב הרמב"ם ז"ל במצוות - שיש להם טעם דבר מבואר הוא מאוד כי בכל אחת טעם ותועלת ותיוקן לאדם מלבד שכן מאת המצווה עליהם יתברך".

וכן גם דעת הר"ן שאמור בדרשותיו (הדוש י"א) ז"ל "אבל נאמין שכל מה שמנעתהו התורה ממנו מזיק אלינו ומוליד רושם רע בנפשותינו ואע"פ שלא נדע סיבתו".

וכן גם החינוך שסובר כרבותינו הרמב"ם והרמב"ן ועל דרך זו בנה גם את כל חיבורו ששם הוא מביא טעם-שורש לכל מצווה ומצווה,

וכן דעת רבינו יונה (שער העבודה פ"ק ב"א) ז"ל "ויש לנו לדעת שצריך להבין ולהשכיל בכל מצווה ומצווה לדעת סיבתה ועניינה".

א.

וברמב"ם מביא שני ראיות לשיטתו, הראשונה ממדר"ד בפרשת במדבר שכתוב ששלמה המלך ידע טעמי כל המצוות מלבד פרה אדומה, השניה מדברי הגמרא (סנהדרין כא) דאיתא "אמר ר' יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם, כתיב לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתוב יהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו, וכתוב לא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתוב ותצא מרכבה ממצרים וכ' ומכך מביא ראיה שלכל המצוות יש טעם אלא שחלק מטעמי המצוות לא נתגלו, וילקמן יבואר בהרחבה העניין שאם לא נתגלו בתורה רואים שאפשר להיכשל על ידי הגילוי האם מוטל עלינו לבאר הטעם או לא) וכן מביא ברמב"ן עוד ראיות ממדרשים שונים.

אולם קשה על שיטה זו ממדרש (בראשית רבה סד) ששינוי "וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף הוי לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות" שמשמע בפירוש שאין במצוות טעם וכל מטרתם רק לזכר את ישראל וכן קשה מהגמרא בברכות (ל"ג עמוד ב) שמפרשת את טעם המשנה למה האומר על קן ציפור משתקין אותו מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירותיו,

וברמב"ם מביא קושיות אלו ואומר שמהגמרא הנ"ל שמבארת שאין המצוות אלא גזירות אמנם משמע שאין טעם למצוות אולם זו רק דעה אחת "ואנחנו נמשכנו אחרי הדעת השני", אולם על המדרש שלא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות מתוך שלא מיירי על עיקרי המצוות שלהם וודאי יש טעם וכמו שהוכח, אלא על פרטי הדינים שבמצוות שאלו לא נתנו אלא לצרף את הבריות, ומביא בתור דוגמא שלקרבנות וודאי יש טעם אולם למה דווקא כבש ולא איל וכ' לזה אין טעם.

אולם ברמב"ן מביא קושיות אלו, ומתוך שמדרש וגמרא זו באים לבאר שאין התועלת במצוות להקדוש ברוך הוא בעצמו ח"ו אלא התועלת היא לאדם למנוע ממנו נזק או אמונה רעה וכ' וזהו הפירוש שלא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות היינו כמו צורף כסף שאין מעשהו בלי טעם אלא בשביל להוציא הסיגים, כך כל המצוות טעמיהם להוציא הסיגים מן הבריות, ובדרך זו מבאר גם הגמרא שהאומר על קן ציפור יגיעו רחמין משתקין אותו משום שעושה המצוות כאילו הן מרחמי הקב"ה על הציפור וזה אינו הטעם וכמו שאמר שאין המצוות לתועלת קוב"ה ח"ו אלא הטעם ללמד אותו מידת הרחמנות בשביל לצרף ולזכר אותנו, ולפ"ז מובן שיש טעם למצוות ולמרות זאת לא קשה מכאן, שהרי זה מה שמבואר כאן שיש טעם ותכלית למצווה אולם התכלית אינה כלפי קוב"ה אלא כלפי האדם לצרפו ולזכר מידותיו.

ומתירוצו של הרמב"ם שלמדנו שיש חילוק גדול בין דעת הרמב"ם לרמב"ן שלמרות ששניהם אוזנים שיש טעם למצוות, לרמב"ן משמע שזה גם בפרטי המצוות אולם לרמב"ם אין זה אלא בעיקרי המצוות. וכן משמע בדעת האבן עזרא שהבאנו לעיל שאומר "והטעם כי עיקר כל המצוות יבינם המשכיל וידע למה נתנו" שמשמע כרמב"ם שרק עיקר כל המצוות יש להם טעם אולם פרטי הדינים נתנו רק לזכר ולצרף את הבריות.

בפרק זה התבאר עיקרי השיטה שיש טעם לכל המצוות בפרקים הבאים יובאו בע"ה דברי השיטות החולקות

רבי סעדיה גאון

כשליח מטעם ההשגחה העליונה דרך אז כוכבו של רבינו סעדיה גאון, הוא זה שקומם מחדש את חומת

אומתנו וליכד את אחדות הרוח בעם ישראל, הוא הגבר הוקם עול שאף צירף וזיכר את המגמות הפילוסופיות שרווחו באותה עת והוכיח שלא ריקה היא תורת ישראל אלא היא המלאה ואף חכמה זו נמצאת בתורה וכדאיאת "הפוך בה והפוך בה דכולה בה" ומחכמה זו דייקא מוכח אמיתות תורת ישראל ומסורת האבות.

ב.

רבינו סעדיה גאון נולד לאביו רבי יוסף אלפיומי בשנת ד' אלפים תרמ"ב (ולא כפי שהיה מקובל לחשוב בעבר

שבשנת תרי"ב) בעיירה הקטנה פיום היא העיר פיתום ההיסטורית שנבנתה בידי בני ישראל בגלות מצרים, משפחתו היתה משפחה חשובה שהתייחסה לתנא הקדוש רבי חנינא בן דוסא ולמעלה מכך לשילה בן יהודה. גידולו הרוחני של רס"ג ומי היו רבותיו היו עניין הלוט בערפל, בדרך השערה ניתן להניח שאביו רבי יוסף (שהיה לכאורה ת"ח גדול ואף כונה ריש כלה ואוקף) היה אחד מרבותיו, בנוסף לכך ניתן לשער מקשרי המכתבים עם ר' יצחק הישראלי שאף ממנו קנה מקצת תורתו, בנוסף לכך נפגש אף עם רבי דוד אלמקטץ מבבל אולם אין הוכחות שהוא הושפע ממנו,

מעורפלת עוד יותר היא שאלת האקלים הרוחני ממנו בא רבינו, שהרי לכאורה גאון בעל שיעור קומה שכמוהו לא בא מחלל ריק, שהרי זקוק היה לקרקע רוחני ותורני כלשהו ממנו יצמח, אולם במצרים באותה העת לא היו כלל גדולי תורה או בעלי מחשבה ידועים השאלה כבדה אף יותר נוכח העובדה שבמצרים למרות ריבוי האוכלוסיה היהודית שם בזמנים שונים אף פעם לא היוותה מרכז תורני ורוחני לעם ישראל ולדוגמא מתוך קרוב אלפיים אמוראים וחכמים שהוזכרו בגמרא רק שלושה היו ממצרים, על רקע זה נשאלת השאלה כיצד צמח אילן כזה באדמה בלתי פורייה זו?..

דומה שאין לכך תשובה ברורה מלבד סייעתא דשמיא עצומה שלווה בה עקב השליחות הגדולה שלה נועד..

בפרק הבא נעסוק בתולדותיו וחבוריו של הרס"ג והשפעתו על עמי

בפתח דברינו למדור זה נאיר, א. שבוודאי אין כוונתנו במדור זה להקיף את כל תולדות עולם המחשבה, שדיו אילו ימי וקני- כל חורשתא, לא נספיק להקיף את כל הנושא הזה ב. במדור זה נביא את הסטורית תולדות המחשבה מתקופתו של רבי סעדיה גאון ואף שבוודאי תורת המחשבה קדמה לו שלא חידשה מליבו, אבל מכל מקום רק מתקופה זו אפשר להתחיל בגלל שרס"ג הוא הראשון שכתב חיבור מקיף בענייני המחשבה ויסודות האמונה, ומאז החלה להתפשט תורת המחשבה בעם ישראל.

א.

את מדורינו ראוי להתחיל בסקירה היסטורית על התקופה שלתוכה שלח לנו ד' את רבי סעדיה גאון, ושלפיה יובן מה חשובים היו חיבוריו בענייני מחשבה וגודל ההצלחה שהצליח,

התקופה שקדמה לזמנו של רס"ג לוותה ברוח של סער ופרץ, מרידה והתקוממות בכל איזור המזרח התיכון, בשנים אלו הפך האיסלאם עם כיבושיו המדיניים הגדולים את האיזור כולו לחטיבה מדינית ותרבותית אחת ויחידה, ובתוך איזור זה ישבו רובם ככולם של בני ישראל, לבו של העם היהודי היה המרכז התורני הרוחני שבבל ששם היו שני הישביות סורא ופוטפדיתא, בבבל אף נהגו היהודים מאוטונומיה פוליטית מסיימת, העם היהודי היה העם היחיד בכל האיזור שלא נכנע לכיבוש האיסלאמי, שמר על יחודו ודבק במסורת אבותיו. אך בעקבות רוחות סערה אלו החלו לנשב בקצה המחנה רוחות זרות, ובעקבות זאת גדלה למרבה הצער הכת הקראית מאוד (והגיעה לשיא גדולה) ורבים החללים שהפילה, חוץ מהכת הקראית שהתחזקה עקב הרוחות הרעות שחדרו לכרם ישראל קמו עוד כתו שונות שבקשו לשלוח יד בתורת משה שנציגם הראשי היה חייו הבבלי (שאתו ניהל הרס"ג רבים טויכחיו).

בנוסף לכך אף היתה באותה העת התעוררות גדולה בתחום הפילוסופיה ואף בזה נפלו רבים וטובים היות שלא היה חיבור מסודר בנושאים מאת גדולי ישראל, מה שהוסיף למצב הרגיש הזה היו החימוכים התכופים בין גאוני בבל לבין ראשי הגולה שפעמים רבות לא היו אלא רודפי כבוד ושררה, ופגעו בהנהגתם הרוחנית של הגאונים וצמצמו את השפעתם.

יוצא לאור ע"י מכון "קדמאה"

עורכים: הרב מרדכי ארנסטר, הרב צבי וויינברג, הרב ברוך הערשלער
להערות והארות: kadma10@gmail.com